

MINISTERSTWO SPRAW WOJSKOWYCH
(SZTAB GENERALNY)

8382 J4
Warszawa dn. 14. grudnia 1921 r.

Oddział II.

Tura DO

POURNE

Ref "A" № 14748 /II. Inf. II.

ADJUTANTURY GENERALNEJ.

W ślad tut. Nr. 12533/II. Ew/A. przedkłada się odpis raportu attache wojskowego P.P. w Paryżu w sprawie traktatu Francji z Angerą.
1 załącznik.

O t r z y m u j ą :

Adjutantura Generalna
Gabinet Ministra
Szef Sztabu Gen.
Attache Wojsk. w Londynie
" " w Kons-polu
" " w Moskwie.

SZEF ODDZIAŁU II. SZTABU GENERALNEGO:

[Handwritten signature]

ADJUTANTURA GENERALNA
NACZELNIK WYDZIAŁU
8382 J4
16. XII /1921
Wysłano dn. 16. XII /1921 roku
Wyszło dn. 16. XII /1921 roku
Załączników

PIŁSUDSKI
INSTITUTE
ARCHIVES
New York

6. RUE BUGBAUD 6.

Telefon / Passy 68-34
/ 68-38

Paryż, dnia 17. listopada 1921 roku.

T a j n e.

Adres. Telegraf: Militpologae-Paris DO

Biuro Wojskowe Nr. 9678.

ODDZIAŁU II. SZTABU GENERALNEGO N. S. WOJSK.

w W a r s z a w i e.Umowa między Francją i rządem Kemal-Mustafy.Na temat Nr. 9218/II.-

Umowa zawarta 20. października r. b. w imieniu Francji przez p. Franklin Bouillon z rządem Kemal Mustafy, szczerwiek odnosi się tylko do Spraw Syrii i Cylicji, na jednak doniesłość polityczną i ekonomiczną przewyższającą interesy francuskie, ściśle związane z temi obiektami i jest zaznaczeniem zwrotu we wschodniej polityce francuskiej.

Dotychczasowa polityka francuska na Wschodzie, wypływająca z treści traktatu, zawartego w Sèvres, lecz jeszcze nie ratyfikowanego, była związana trójukładem z 10. sierpnia 1920 roku pomiędzy Anglią i Francją i Włochami, dzielącym faktycznie posiadłości tureckie w Azji Mniejszej na strefy wpływów powyższych trzech państw.

Bilans tej polityki, prowadzonej wbrew francuskiej opinii publicznej i tradycjom dyplomacji francuskiej, zaznaczył się utratą dla Francji na rzecz Anglii, jeszcze za czasów rządów Clemenceau, bogatych koncesji naftowych w Mosulu, a następnie zmniejszeniem wpływów w Azji Mniejszej i poniesionymi ofiarami kosztownej ekspedycji gen. Gouraud w Syrii, a głównie w Cylicji.

Niepopularność we Francji i niewłaściwość tej polityki, korzystnej jedynie dla jednego z członków trójukładu, a mianowicie dla Anglii, uwydatniły się podczas konfliktu grecko-tureckiego i zaznaczyły się szczególnie po powrocie na tron grecki, wbrew sprzeciwowi Francji, króla Konstantego.

Chwila ta była pierwszym momentem zerwnym we francuskiej wschodniej polityce, albowiem Francja, która dotychczas popierała nie tyle interesy greckie na Wschodzie, ile politykę Venizelosa, nie miała żadnej racji udzielania dalej swo-

go kredytu i pomocy polityce antyfrancuskich rządów króla Konstantego.

Drugi moment zaznaczony jest podpisaniem obecnego układu przez p. Franklin-Bouillon i Kemal-Mustafę, treść którego przy niniejszym przykładam./nak. Nr.1./.

Zawarty układ składa się z 12 artykułów i pisma Jusuf Bey'a, Ministra Spraw Zagranicznych rządu Zgromadzenia Angory, na które jeszcze rząd francuski nie odpowiedział.

Różnica zasadnicza pomiędzy obecnym układem i pertraktacjami prowadzonymi z Turkami w Londynie, 11/III.1921 r. przez p. Brianda polega na tem, że wówczas p. Briand traktował z delegatami kemalistów - Bekir Sany Bey'em w porozumieniu z Portą Otomańską, obecnie zaś zostaje wyłączone zawarcie umowy z faktycznym rządem kemalistów, a nie traktat z prawowitą lecz besselną Portą. Jest to akt ogromnej wagi, który Francja dała Kemalistom dla utrwalenia i rozszerzenia ich władzy w Turcji.

Przedewszystkiem jest to układ pokojowy, gdyż w pierwszym artykule jego zaznaczone jest, że od chwili podpisania układu ustaje stan wojny pomiędzy Francją i Angorą.

Następne artykuły rozgraniczają ściśle posiadłości francuskie Azji Mniejszej, oddają Francji eksploatację kolei, bagdadzkiej i omawiają warunki i prawa korzystania z niej, regulują wszystkie dotychczasowe sporne kwestje; prawa mniejszości narodowych i system administracji Aleksandretty; na mocy zaś dodatkowego pisma Jusufa Kemal Bey'a Francja otrzymuje szereg koncesji i udział kapitału francuskiego w eksploatacji bogactw przyrodzonych Azji Mniejszej.

Zaznaczona powyżej różnica formalna pomiędzy obecnym układem i projektem układu z 11. marca 1921 r. nie jest jedyną. Pozornie układ obecny zapewnia Francji mniejsze korzyści realne, albowiem w poprzednim układzie, Aleksandretta wchodziła do strefy francuskiej, obecnie zaś jest ogłoszona "port franc", odcinek kolei bagdadzkiej od Mojdan Ekbes do Nussejbin miał należeć również do strefy francuskiej, na mocy zaś obecnego układu odstąpiony został Turcji.

Oprócz tego Francja zrezygnowała z prawa, które posiadała na mocy trójukładu o podziale Azji Mniejszej na strefy wpływów i tymczasem zrezygnowała z dalszego rozszerzenia swoich posiadłości w Syrii.

Pomimo tego wydaje się jednak, że powyższe ustępstwa kompensują się należyte z strony polityczną układu, który pozwoli Francji znowu odzyskać utracone wpływy na Wschodzie i występować nadal w roli protektorki Turcji i Islamizmu i tymczasem wzmocni stanowisko Francji w podległych jej posiadłościach muzułmańskich oraz odegra rolę ważkiego czynnika w stosunkach politycznych francusko-angielskich. Porozumienie z Angerą daje możliwość Francji wykorzystania dla swoich celów politycznych umowy, które Mustafa Kemal zawarł z kaukaskimi republikami, jak też i z rządem sowietów.

Równocześnie zawarcie tego układu, zaznaczając pokojową i obcą wszelkim zakusom imperjalistycznej polityce Francji daje możliwość, jak informowano mnie w tutejszym ministerjum wojny, zredukować narazie do 40.000 ludzi wojsko okupacyjne w Syrii, co znowu pozwoli zrealizować dużą oszczędność budżetową. Najlepszą jednak ocenę doniosłości dla Francji zawartego układu i korzyści, które on jej daje, znajdujemy w niepokojach angielskich sfer rządzących i stanowisku, które Downing Street zajęło, gdy oficjalnie zostało powiadomione przez Quai d'Orsay o treści układu.

Lord Curzon zaprotestował najprzód ustnie przed ambasadorem francuskim w Londynie przeciwko umowie, zawartej rzekomo bez wiedzy Anglii, wbrew trójukładowi z 10. sierpnia 1920 r. i w formie, która zagraża interesom angielskim na Wschodzie. Następnie na prośbę ambasadora p. de Saint Aulaire, lord Curzon wręczył jemu note-side 'memoire/zak.Nr.2./, ze sformułowanymi zastrzeżeniami angielskimi. Jednocześnie prawie ambasada angielska w Paryżu zakomunikowała prasie francuskiej w formie noty, wbrew wszelkim zwyczajom dyplomatycznym, przybliżoną treść noty, wręczonej p. de Saint-Aulaire/zak.Nr.3./.

Zarzuty czynione przez Anglię odnoszą się głównie:

a/.-do art.1., na mocy którego Francja uznaje de facto rząd kszalistów, jako prawowity rząd turecki.

PROSTITUTE
ARCHIVES
New York

453
PILSUDSKI
INSTITUTE
ARCHIVES
New York

b/.-do art.VI., który niestety nie zapewnia obronę interesów mniejszości narodowych.

c/.-do art.VIII., z powodu zmian linii granicznej, a porównaniu z projektem umowy z 11. marca.

d/.-do art.X., z powodu prawa przewozu transportów wojskowych tureckich.

e/.-do pisma Jusuf Kemal Bey'a, który zapewnia Francji szereg koncesji i szerokie wpływy w Azji Mniejszej.

f/.-do braku pewności, którą Anglja ma, czy oprócz układu, obejmującego te 12 artykułów, niema innego tajnego dodatkowego układu.

Co do ostatniego punktu udało mi się otrzymać informację poufną, że rzeczywiście istnieje dodatkowa umowa, na mocy której: a/. Francji ma być powierzona organizacja żandarmerji tureckiej, a zatem wojska; b/. Francja zobowiązała się udzielić swoje poparcie rządowi angielskiemu, aby zlanie się jego z rządem konstantynopolskim wypadło na jego korzyść.

W kołach szarodajnych francuskich, nota angielska została przyjęta spokojnie i pełnym przekonaniem, że w tej kwestji stanowisko formalne Francji wobec Anglji jest bez zarzutu i że za cenę pewnych zmian redakcyjnych w samej umowie, lub drogą uwzględnienia pewnych dążeń Anglji w treści odpowiedzi na pismo Kemal Jusuf Bey'a, nieporozumienie będzie zażegnane.

Kaznaczyć należy, że wrażenie protestu rządu angielskiego eskalowane jest niejednomyślnym stanowiskiem, które zajęła prasa angielska w ocenie traktatu układu francusko-tureckiego. Stędy, gdy część prasy zbliżonej do p.Lloyd George'a napada w swoich artykułach na Francję, zarzucając jej niełojalność, reszta prasy z Timesem na czele ocenia sytuację spokojnie i wyraża jedynie ubolewanie, że choć Anglja dała się uprzędzić Francji w zawarciu korzystnej umowy z turekami i popierała, dzięki zaślepieniu Lloyd George'a, greków, którzy zostali pobici, a nie tureków, którzy zwyciężyli.

Zkagodzenie bez żadnych targ nieporozumienia francusko-angielskiego, z powodu umowy tureckiej, ma ten większe szanse powodzenia, że w kołach komisji do spraw zagranicznych Izby Deputowanych panuje pewne niezadowolanie z powo-

PILSUDSKI
INSTITUTE
New York

NEW YORK
ARCHIVES
New York

do kilku punktów układu.

Niezadowolanie to odnosi się głównie do dwóch artykułów, co do których rząd angielski czyni również zastrzeżenie, a mianowicie: w kwestji odstąpienia turkom odcinka kolei bagdadzkiej i ochrony praw mniejszości narodowych.

A zatem prawdopodobne jest, że rząd francuski będzie sprasowany, chociażby tylko dla zapewnienia ratyfikacji przez izby tego układu, przeprowadzić dodatkowe pertraktacje z rządem Kemala Mostafy, celem wprowadzenia pewnych zmian.

3 załączniki.

ZASTĘPCA ATTACHE WOJSKOWEGO:

PORPIS NIECZYT.

Rotmistrz.

Za zgodność odpisu:

NOTA RZĄDU ANGIJSKIEGO W SPRAWIE UKŁADU ANGERSKIEGO.

Ogłoszone pobieżnie w prasie francuskiej zeszłego tygodnia, a/. że umowa zawarta przez p. Franklin-Bouillon w Angersze różni się tylko niewiele, jeżeli nie wcale od tej, co do której p. Briand doszedł do porozumienia z Bekir Sami Bey'em w Londynie w marcu tego roku, i b/. że rząd Jego Królewskiej Mości nie stawia nigdy sprzeciwów odnośnie tej umowy, z wyjątkiem może zastrzeżeń czy-
ste słownych, których ślady pisemne nie istnieją.

Wobec powtarzania tych wiadomości, ambasada Jego Królewskiej Mości uważa konieczność wyłożenia faktów tak, jak one się przedstawiają w istocie.

Umowa Franklin Bouillon zawiera następujące nowe punkty:

1/. Przerwanie stanu wojny, do którego się odnosi art. 1. tej umowy, powoduje widocznie zawarcie pokoju między rządem francuskim i rządem Angery, oraz uznanie drugiego z tych rządów przez pierwszy, jako będącego władzą zwierzchnią w Turcji.

2/. Dopuszczenie przez Francję w art. 6. wymagań nacjonalistów, odnośnie ochrony mniejszości - wymagań, które różnią się wyraźnie od warunków przewidzianych traktatem w Sevres.

3/. Zmiana w art. 8. granicy między Nusseibin i Tygrysem.

4/. Prawo przyznane turkom używalności drogi żelaznej bagdadzkiej na terytorjum syryjskim dla zapewnienia transportów wojskowych.

5/. List, adresowany do p. Franklin Bouillon przez Jussufa Kemala, w którym eparcie się Turcji na Francji w kwestjach niepodległości i suwerenności, jest połączone z obietnicami różnorodnych koncesji, idące daleko dalej, niż to co byłoby przewidziane w porozumieniu francuskim z Bekir Sami.

W tem co dotyczy drugiego punktu/:b/: jest całkowicie nieścisłym twierdzenie, że rząd Jego Królewskiej Mości nie stawia żadnych sprzeciwów umowie Bekir Sami.

Dn. 1. kwietnia r. b. Ambasador Jego Królewskiej Mości złożył na quai d'Orsay aide-memoire, protestujący przeciwko zawarciu przez rząd francuski umowy z

jednym z wrogów, wspólnych sprzymierzonych. Tekst umowy był następnie zakomunikowany lordowi Hardingtonowi przez ministra spraw zagranicznych i przesłany lordowi Curzonowi, który w rozmowie z ambasadorem francuskim 12 dnia 19 kwietnia r.b. podniósł silne zastrzeżenia przeciwko umowie, zarówno z powodów zasadniczych, jak i specjalnych, - zastrzeżenia, które zostały, bez wątpliwości, przesłane na ~~Maui~~ d'Orsay przez hr. de Saint-Aulaire. Powodem tegoż, że rząd Jego Królewskiej Mości nie nastawał więcej na swe zastrzeżenia odnośnie umowy Bekir Sami, jest to, że umowa ta nie była nigdy ratyfikowana.

Za zgodność kłomazania: